

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 266. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius03val-shoot-idm139651352633728.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

267
OM DE
DØDES OPSTANDELSE.
1555.
268
269

INDLEDNING.

SAAVEL i N. M. Petersens Litteraturhistorie (II. 241) som i Chr. Bruuns Bibliografi (Danske Samlinger L 395) kaldes nærværende Skrift "*Melanchthons Traktat om de Dødes Opstandelse*". Denne Opfattelse er imidlertid bygget alene paa Titelbladet; en nærmere Undersøgelse viser, at Palladius' Grundlag ikke er en Traktat af Melanchthon, men et Kapitel i *Loci communes*. Oversættelsen af dette Kapitel udgør iøvrigt kun Bogens første Del, Anden og tredje Del udgøres af to selvstændige Smaaskrifter af Palladius: En ret Vej gennem Christi Opstandelses Historie og Femtende Kapitel i I. Korinthierbrev med Udlægning.

Den lille Bog indeholder da mere originalt Stof, end Titelbladet - og iøvrigt ogsaa Tilegnelsen - lader formode, men den er hverken sprogligt eller indholdsmæssigt af stor Værd. Den bærer Præg af at være samlet - man har Lyst at sige sammenskrevet - i en Fart, hvad den vistnok ogsaa er; Forordet er i hvert Fald dateret et Par Uger efter det Dødsfald, der var Anledningen til dette Trøsteskrifts Tilblivelse: Den 1. Marts 1555 døde Fru Sophie Rud, og d. 17. Marts s. A. tilegnede Palladius Skriftet til hendes Husbonde, Rigsraad Erik Bølle "til Trøst og Husvælelse efter salig Fru Sophies Henfærd".

I.

Melanchthons *Loci communes* findes i tre Redaktioner; den første stammer fra Tyverne, den anden fra Trediverne og den tredje fra Fyrrerne (se ndf. S. 278). Svarende til de 270 to første Redaktioner findes tyske Oversættelser, der fremkom omtrent samtidig med de latinske Originaler. Derimod fandtes ikke i Datiden nogen tysk Oversættelse svarende til den tredje Redaktion, idet Oversættelsen af 2. Redaktion, foretaget af Justus Jonas, optryktes uden væsentlige Forandringer ogsaa efter Fremkomsten af den latinske 3. Redaktion. Det Kapitel, Palladius har oversat under Titlen "En merkelig Tractat etc.", findes i den af Palladius gengivne Form kun i 3. Redaktion, saaledes at det er givet, at Grundlaget har været den latinske Original, ikke en tysk Oversættelse, Kapitlet om Opstandelse (*De resurrectione mortuorum*) bestaar i 3. Redaktion af en ret udførlig Text i Tilknytning til en Række Bibelcitater fra det gamle og ny Testament. Palladius gengiver Texten ordret, mens hans Gengivelse af Skriftstederne ikke er i Overensstemmelse med Formen i *Loci*, men Ord for Ord stemmer med Texten i Christian d. Tredjes Bibel, og saaledes, at Palladius ofte meddeler Skriftstederne i en fyldigere Form end Melanchthon.

Nogle Exempler vil vise Forholdet:

Lod communes
Opera XXI. 925

Tcneamus etiam perspicua dicta in concionibus Christi, ut Matth. 25. [34]: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Et Joan. 5. Item 6. [40] Haec est autem voluntas Patris mei. qui misit me, ut omnis, qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam aeternam. Et ego resuscitabo eum in novissimo die.

Palladius
ndf. S. 285, L. 4-12

Wi ville ocsaa beholde de klare sprog/ vdi Christi predickerne/ som Matth: xxv. Kommer hid i min faders velsignede/ arffuer det Rige/ som eder er bered aff verdens begyndelse : Io. vi.

Oc det er faderens vilie/ som mig vdsende/ at ieg skal inted miste aff alt det/ som hand gaff mig/ men at ieg skal opuecke det paa den yderste dag. Oc det er hans vilie som mig vdsende/ at huo som seer Sønnen oc

tror paa hannem skal haffue det euige lifff oc ieg skal opuecke hannem paa den yderste dag.

Chr. III.s Bibel

Matth. 25.34 og

Joh. 6.39-40[Matth. 25.34]

Kommer hid i min Faders velsignede/ arffuer det Rige/ som eder er bered aff Verdens begyndelse. [Joh. 6.39].

Oc det er Faderens vilie/ som mig vdsende/ Atieg skal inted miste aff alt det/ som hand gaff mig/ men at ieg skal opuecke det paa den yderste dag. [40] Oc det er hans vilie som mig udsende/ at/ huo som seer Sønnen/ oc tror paa hannem/ skal haffue det euige Liff/ Och ieg skal opuecke hannem paa den yderste dag.

271

Palladius har altsaa her udeladt Henvisningen til Joh. 5, men til Gengæld meddelt Vers 39, der ikke findes hos Melanchthon, I følgende Skriftsted ses det, hvor nøje Chr, III.s Bibel følges, selv om Texten heri helt afviger fra Texten i Loci:

Opera XXI. 929

Si benefeceris, recipies; Si male egeris, peccatum tuum quiescet, donec revelabitur.

Pall. ndf. 290, L. 5-6

Naar du est from da est du behagelig/ Men est du icke from/ da huiler synden faar dørrn.

Biblen 1. Mos. 4.7

Naar dw est from/ da est dw behagelig/ Men est dwicke from/ da huiler synden for dørrn.

At denne fuldstændige Overensstemmelse med Biblen ogsaa gælder, hvor dennes Text forvansker Grundtexten, mens Loci stemmer med Grundtexten, maatte man - i Betragtning af Palladius' Afhængighed af sine Kilder - paa Forhaand formode. Dette viser sig ogsaa at være Tilfældet. I det lange Citat fra Es. 26 om Opstandelsen har Loci saaledes *et terra mortuos ejiciet*, hvilket gengiver det hebraiske "og Jorden giver de Døde tilbage" (egl. "genføder Skyggenne"). Ved en udbredt fejl Opfattelse af Grundtexten oversætter Luther: *Aber das Land der Todten wirstu störtzen*. Den danske Bibel, der kritikløst følger Luther, har herefter: *men du skalt nedkaste de Dødis Land*, hvilket Palladius afskriver uden Ændring (ndf. S. 285, L. 23). I et Citat fra Ez. 37 staar der i Loci: *Ecce ego aperiam tumulos vestros*, hvilket svarer til Grundtexten og til Luthers Oversættelse: *Sihe, ich wil ewre Greber auff thun*. Den danske Bibel har læst *ihre* for *eure* og oversætter: *Seel ieg vil oplade deris Graffuer*, og Palladius gentager Fejlen (ndf. S. 288, L. 19).

I det hele findes i de mange og lange Skriftstedcitater kun et Par Smaa-Afvigelser fra Chr. III.s Bibel, og disse 272 er af en saadan Art, at de aabenbart skyldes Unøjagtighed i Afskrivningen (*dine hellige for din hellige* S. 288, L. 27, *De Elende for De Elendige* S. 288, L. 31). Der er altsaa i Palladius's Forhold til den danske Bibeloversættelse sket en bemærkelsesværdig Forandring, I sine tidligere Skrifter havde Pall. jo (som foran paavist i Indledningerne til de enkelte Skrifter) holdt sig til Originalens Text, hvor han oversatte, og, hvor han selv samlede øst af en latinsk Skriftsprogsamling, mens han kun i enkelte Tilfælde, hvor det drejede sig om større sammenhængende Bibeltexter, havde benyttet den autoriserede danske Oversættelse; nu derimod blev denne Oversættelse ikke blot benyttet, men blev Enegrundlag for Gengivelsen af Bibelcitater, uden Hensyn til, hvad der stod i den Original, som Palladius oversatte, og uden Hensyn til, om den danske Bibel stemte med Grundtexterne eller ikke. Som vi ndf. skal se gælder dette ikke blot de oversatte Stykker, men ogsaa de af Palladius selv affattede.

Bortset fra Bibelcitaterne er, som ovf, nævnt, Melanchthons Text fulgt nøje baade i Indhold og Form. Som sædvanlig er Oversættelsen dog prydet med Tautologier, der ingen Hjemmel har i Originalen; saaledes gengives *ferremus aerumnas* ved *wi skulde kunde lide oc taale . . wselhed/ iammer oc elendighed* (S. 284, L. 17 f.), *sodalitium* gengives ved *selskab oc stoldbrøderskab* (S. 284, L. 20), en Sætning som *Id tam mirandum opus non frustra propositum est Ecclesiae* oversættes *Det er icke tilforgeffuis gjort, at den hellige Kircke/ haffuer saa vnderligen gerning/ at sette sig faare oc speile sig vdi* (S. 284, L. 9 f.) olgn.

Det Kapitel i Loci communes, Palladius her har oversat, er en bibelsk dokumenteret Udvikling af *Opstandelsen* - Opstandelsen i Kødets (jf. "*wi skulle visselige faa de samme legemer igen*" ndf. S. 289, L. 22 f.) - og af *Dommen* dvs. "*de wgudeligis euige pine oc de retfærdigis glede*" S. 286, L. 21 f., jf. S. 283, L. 28 f., 285, L.30, 290, L. 9 f. I den Efterskrift, som Palladius knytter til Oversættelsen, 273 kommer han ikke ind paa disse Spørgsmaal. Det er Angsten for og Længslen efter Døden, som optager hans Sind: "Hvorfor længes alle Menneskene frem ad, fra én Tid til en anden? Naar Paasketid er kommen, saa længes man efter Pinsedag, og saa hen Aaret igennem". Hans Svar er, at det er Dødens Stund, man længes efter; men strax efter

spørger han: "Hvi vil da Mennesker almindeligt saa nødig dø? Hvi tænker hver i sit Hjerte: Aa, maatte jeg end nu længer leve?" Saa menneskelige disse Spørgsmaal er, saa formalistisk er Svaret. Palladius siger her, at det gaar Mennesket som den dødsdømte Misdæder, der af Frygt for Exekutionens Øjeblik ønsker, at han var død, men som dog ønsker at leve - ja hvis han kunde slippe løs, vilde løbe ad Skoven til. "Vidste vi", tilføjer Palladius, "at vi kunde være fri for Døden, da længtes os intet derefter".

Efter disse Betragtninger omtaler han Selvmordere, de som ikke bide paa Dødens Time, de "bideløse", der "skære af før Tiden kommer", dem venter Helvedes evige Ild. Til siut siger han i jævne og smukke Ord, at man hverken maa fremskynde Døden eller føle sig tryk paa Livet, men hvert Menneske skal "lære sig Dødens Vilkaar". "Vi har intet Brev paa vort Liv. Dagen er aldrig saa lang, at Aftenen ej kommer dog ved Enden",

De i Efterskriften anførte Skriftsteder er ligesom Skriftstederne i Oversættelsen af *Loci communes* afskrevet efter Chr, His Bibel, se fx S, 291, L, 14-15 = Hebr. 9. 27 og S. 293, L 5-8 = 1. Cor. 1. 7.

II.

Det følgende Stykke kalder Palladius: "En ret Vej igennem vor Herres Christi Opstandelses Historie, befattet i tolv Samtaler". Palladius har her af Evangeliernes Beretning om Opstandelsen samlet Skriftsteder, i hvilke Opstandelsen fremstilles i Samtaleform - mellem Kvinderne ved Graven (Marc. 16. I ff.), mellem Englen og Kvinderne 274 (Luc. 24. 4 f.), mellem Maria Magdalene og Apostlene (Joh. 20.2 f.) o. s. fr.

Skriftstederne stemmer som i det foregaaende ordret med den danske Bibel.

III.

Det sidste Stykke i den lille Opbyggelsesbog meddeler "det femtende Kapitel af den første Epistel, som St. Poul skriver til de Korinther . . . med en lidel Forklarelse, dem alle til Trøst og Husvælelse, som lide Sorg, Bedrøvelse og Vedermod under Korset i denne Verden". Bibeltexten er afskrevet efter Chr. III.s Bibel, og efter hvert Versafsnit følger en kort og oftest lidet oplysende Forklaring af Palladius.

Bogen slutter med Anførelsen af Vers 51-58, til hvilke Palladius ikke knytter nogen Forklaring.

IV.

Traktaten om de Dødes Opstandelse er bevaret i to Udgaver.

1. *Original-Udgaven*. 1555. Denne bestaar af 24 Blade i 3 Læg sign. A-C. Formatet er lille Oktav som det facsimilerede Titelblad ndf. S. 281 viser. Linjetallet er for den almindelige Sats: 23, for Petitsatsen, der er anvendt til Palladius' Forklaringer til Korinthier-Brevet: 31. Bogtrykkerens Navn er ikke opgivet, men det typografiske Udstyr viser her, som ved andre samtidige Palladius-Skrifter, at Trykket er udgaaet fra Hans Vingaards Presse (se Lauritz Niensens foran S. 141 anførte Afh. S, 103, Nr, 75).

Paa d. kgl, Bibliothek i København findes to Exemplarer af denne Udgave.

2. *En Udgave fra 1638* besørget af Jens Sørensen Nør-Nissom. Udgaven bestaar af 36 Blade i Duodez, sign, A-C. Titelblad som hosstaaende Gengivelse. I et længere Forord, hvormed Bogen indledes, skriver Udgiveren, at han har ladet "dette hellige oc offuermaade herlige Skriff/ 275 paa ny trycke oc vdgaa", fordi "jeg der med vil tiene min Næste/ oc saaledis effterkomme mange Gudfructige Menniskers Hiertens

begiering oc Attraa til dette dyrebar Skriff/ sig til Lyst oc Trøst/ vdi Nød oc Anstød/ at læse oc gudeligen betracte. Oc endelig haffuer mig her til beveget oc skyndet forne: Skriffis raritet, oc høye Alder/ at det nu moxen et halfhundredt Aar vdi Stiilen oc Trycken ey haffuer været fornyet/ saa at alle Exemplaria ere distrahirt, oc saa lang tid bortkomne/ vden et enist/ meget gammelt oc forfaldet/ 276 huilcket en god Ven mig communicirt oc meddeelt haffuer, Huorfor/ effterat det var igiennem seet/ Jeg er meget venlig/ aff mange GVds Børn/ som vidste ieg det ene Exemplar haffde/ anmodet/ at ieg det igien vdi Trycken ville lade komme". Fortalen er underskrevet "Roeskild/ ipso die Michaëlis, Anni 1638", Efter det her meddelte synes Palladius' Trøsteskrift jo at have været meget yndet, som saa mange andre Opbyggelsesbøger slidt op ved Brugen. Naar det siges, at det næsten er et halvt Hundredt Aar siden, at det har været "fornyet vdi Stiilen oc Trycken", synes det jo som om et Oplag skulde være udkommet omkring 1570. Oplysninger andetstedsfra (Auktionskataloger (o. Ign.) har jeg dog ikke kunnet finde.

Efter Forordet følger Palladius' Skrift i sin Helhed, kun med Udeladelse af Tilegnelsen til Erik Bølle. Optrykket er en ordret og oftest bogstavret Gengivelse af Originalen, selv Trykfejlene er gentagne, saaledes *Propheter oc Astostler* for *Propheter oc Apostler* se ndf. S. 285, L. 19 med Textrettelse), skønt Udgiveren siger at Bogen er "paa ny ofuerseet". Udgaven slutter med et Rim af Joh. Placotomus "Aarsag huorfaare det gaar nu saa ilde til i Verden" samt med en Bøn med Overskrift "En hiertens Christelig Bøn i suar Sot oc Kranckhed". Denne Bøn er en Variant af den i EL Bind 123 meddelte Bøn af Palladius. Udgiveren, der aabenbart ikke har vidst, hvem der var Bønnens Forfatter, optrykker den uden Forfatterangivelse¹.

*

277

V.

Ved 400-Aars-Jubilæet for Melanchthons Fødsel 1897 udgav Theologisk Tidsskrift en dansk Oversættelse af FørsteUdgaven af *Loci communes* besørget af Sognepræst G. Jørgensen og forsynet med litterærhistorisk og bibliografisk Tillæg af Biskop V. Sthyr. Det siges heri, at nogen Oversættelse af *Loci* ikke er fremkommet herhjemme i Reformationsaarhundredet, men at der 1622 udkom "en fuldstændig Oversættelse af Bogens tredje Redaktion" ved Niels Mikkelsen, Aalborg. En saadan Oversættelse, der som Grundlag havde samme Redaktion som Palladius' Skrift, vilde have en vis Interesse til Sammenligning mellem de to Forfatters Sprog. Imidlertid viser det sig, naar man faar Bogen i Hænde, at Niels Mikkelsens Forlæg har været ikke tredje, men anden Redaktion af *Loci*¹. I denne Redaktion er Kapitlet om

1 Som Exempel hidsættes Begyndelsen af 2. og 3. Redaktion jævnstillet med Niels Mikkelsen Aalborgs og Palladius' Oversættelse:

N. Mikkelsens Oversættelse
S. 618 f.

Denne Artickel om det euige Liff/ oc de Dødis Opstandelse/er en blandt de synderligste Artickler i Evangelio. Derfor fremsettis den allerklarligst i det Ny Testament/ der til med tit oc offte fremdragis. Oc her om ere Christi aabenbare Prædicken Matth. 25. Huor Christus klarlig stadfester/ at de Retfærdige skulle haffue evindelig Fryd oc Glæde/ men de wgdelige evindelige Sorg oc Pine vden ende.

Palladius' Oversættelse ndf. S. 283 f.

At alle døde Menniskis Opstandelse skal tilkomme/ oc at Dommen/ det euige liff/ de Gudfrøctigis euige glede/ oc de wgdfrøctigis euige pine skulle følge der effter/ giffuer

Anden Redaktion af Loci.
Op. XXI. 524

Articulus de vita aeterna et resurrectione mortuorum est inter praecipuos articulos Evangelii.

Ideo in Novo Testamento clarissime proponitur et saepe inculcatur. Et de eo extant conciones Christi manifestissimae. Matth. 25. Ubi Christus clare affirmat iustos habituros esse perpetuam laetitiam, impios vero perpetuam tristitiam et cruciatum sine fine.

Tredje Redaktion af Loci.
Op. XXI. 925

Non solum doctrina, quae affirmat futuram esse hominum mortuorum omnium resurrectionem, secuturum postea iudicium, aeternam vitam, piorum gloriam aeternam et

278

de Dødes Opstandelse saa forskelligt fra den senere Bearbejdelse, at en Sammenligning kun kan finde Sted i meget begrænset Maal. Som Exempel paa et Sted, der er gaaet uforandret over fra 2. til 3. Edition og som derfor er velegnet til Sammenligning, kan Udlægningen af Es. 26. 19-21 anføres:

2. og 3. Redaktion af
Loci. Opera XXI,
Sp. 524 og 926

Haec concio clarissime loquitur de resuscitandis mortuis, de gaudiis sanctorum, de poenis impiorum et de praesenti afflictione Ecclesiae. Quare diligenter consideranda est.

Palladius' Overscett.
ndf S. 285, L. 29 f.

Denne predicken taler paa det allerklareste/ om de dødis opueckelse/ om hellige menniskis glede/ om de wgudeligis pine/ oc om den Christelige Kirckis neruerendis pine oc plage. Derfaar skal mand grandgiffuelige giffue act paa denne predicken.

N. MikkelsensOverscett. S. 620

Denne Prædicken taler vdtryckelig om Opstandelsen fra Døde/ om de helligis glæde/ om de wgudeligis Pine/ oc om denne Nærverendis Kirckis Bedrøffuelse. Derfor skal mand flittelig giffue act der paa.

Trods saadanne spredte Overensstemmelser mellem 2. og 3. Redaktion, maa det undre, at Biskop Sthyr, der giver en nærmere Beskrivelse af Niels Mikkelsens Oversættelse, har kunnet antage dennes Grundlag for 3. Redaktion. Af selve Titelbladet fremgaar Forholdet desuden utvetydigt. Titlen er: *Loci communes Philippi* . . som *de til Vitenberg er tryckte. Først Anno M. D. XXXV. Oc Dernæst M. D. XXXVI. Siden M. D. XXXVIII. Oc om sider M. D. XLI . . . paa Danske vdsætte aff N. M. A.* Da nu Wittenbergudgaverne af 3.

oss icke aleniste den lerdom tilkende/ som oss er faaresæt klarlige/ skenbarlige oc vden alle krinckelkraage/ vdi det hellige Evangelio/ som er det ny testamentis predicken/ Men det er ocsaa lenge siden begynt at gaa faar sig met Opstandelsen/ oc det ny leffnis begyndelse/ i huilckit der skal vere it nyt liuss/ visdom oc rætferdighed/ vden synd oc vden døden osv.

impiorum poenas aeternas, in EVangelio seu praedicatione novi Testamenti clare et perspicue sine ullis involucris tradita est; sed res etiam inchoata est, et initia illius novae vitae, in qua erit nova lux, sapientia et iustitia, sine peccato et sine morte etc.

279

Redaktion udkom 1543, 44, 45, 49, 1555, 58 og 59, mens Wittenbergudgaverne af 2. Redaktion just udkom de nævnte Aar (1535, 36, 38 og 1541)¹, synes der jo ingen Tvivl mulig med Hensyn til Niels Mikkelsens Grundlag, En Sammenligning med de latinske Originaler af 2. og 3. Redaktion bekræfter da ogsaa (som det fremgaar af de i Note I S. 277 -78 anførte Paralleltexter) dette tilfulde.

*

280

281

282

283

**Erlig oc velbyrdig mand Erick Bøllie
til Tureby/ ønsker ieg Peder Palladius Naade oc fred
aff Gud fader ved Iesum Christum.**

Kære Erick/ sønderlig gode ven/ effter en euig tacksigelse for alle velgerninger/ loffuede ieg eder nogen

ydermere trøst oc husualelse/ effter salig Fru Sophies/ eders kære hustruis henferd/ fra denne wsle Verden til det euige lifff/ huor faar oss burde vel at gledis/ at de som henfare/ komme vdaff/ met alt det onde/ som denne Verden/ oc verdsens Høffding haffue at skencke vdi faar oss/ oc hen til alt det gode/ som er euigt oc aldri faar ende/ dog effterdi at det gør fød oc blod ont/ at wi skulle skilies at/ som Christi Discipler vaare bedrøffuede/ der hand sagde dem/ aff hans gong || til faderen oc hand trøstede dem met det euige lifff/ met den hellig Aand/ oc at de skulde bønhoris aff faderen etc. oc lerne hand oss der met/ at trøste huer andre/ Saa sender ieg eder denne merckelig artickel om de dødis opstandelse oc om det euige lifff/ vdlagt/ aff den Høylerde mand Philippo Melanchthone/ som ieg oc gerne sette vd paa danske/ huor met i kunde trøste eder/ vdi Herren/ oc tage til tacke paa denne tid/ Gud almectigste eder befalendis oc hand trøste eder oc alle bedrøffuede hierter Amen. Screffuit i Københaffn Søndag Oculi. MDLV.

En merckelig Tractat om de dødis opstandelse oc om det euige lifff. ||

AT alle døde Menniskis Opstandelse skal tilkomme/ oc at Dommen/ det euige lifff/ de Gudfrøctigis euige glede/ oc de wgudfrøctigis euige pine skulle følge der effter/ giffuer oss icke aleniste den ierdom tilkende/ som oss er faaresæt klarlige/ skenbarlige oc vden alle krinckelkraage/ 284 vdi det hellige Euangelio/ som er det ny testamentis predicken/ Men det er ocsaa lenge siden begynt at gaa faar sig met Opstandelsen/ oc det ny leffnis begyndelse/ i huilckit der skal vere it nyt liuss/ visdom oc rætferdighed/ vden synd oc vden døden/ er obenbarit faar Apostlerne oc faar andre som vaare met Apostlerne/ oc sæt obenbarlige faar øyen/ der Christus effter døden fick til lifff igen/ oc mange andre Forfædre oc Propheter bleffue opreste igen aff de døde.

Det er icke tilforgeffuis giort/ at den hellige Kirske/ haffuer saa vnderligen || gerning at sette sig faare oc speile sig vdi. Cristus vilde at denne hans oc andris Opstandene aff døde/ oc disse venlige omgengelser oc samtaler i føretieue dage hoss Apostler oc de andre som vaare met dem/ skulde vere it naffnkyndigt oc obenbarligt vidnesbyrd om Opstandelsen oc om det euige lifff. Der som wi ville der idelige tencke paa/ da skulde icke aleniste vort samtøcke eller oc troen stadfestis i vore hierter om denne artickel/ men wi skulde ocsaa kunde bedre lide oc taale/ huess wselhed/ iammer oc elendighed/ dette alsomkortiste oc flyactigste lifff haffuer met at fare/ naar wi vilde inderlige see til det Christi oc de oprestis allerløstigste selskab oc stoldbrøderskab. Thi der met lader mand aff at tuile om Opstandelsen/ naar mand tencker paa saa mange dagis/ som ere føretieue dagis omgengelse/ oc at saa mange Menniske komme tilsammen/ see huer andre/ tage huer andre i faun oc tale til sammen.

Thi wi skulle icke saa tencke/ at || Christus oc de andre opreste forsuandis strax/ som spøgelse flyr bort/ naar de ginge til Apostlerne/ men de omgickis met huer andre idelige oc daglige/ oc haffde venlige tale tilhobe/ om denne saa mechtig en Gudz gerning/ om Menniskens naturis opreyselse oc fornyelse/ om saa stor ære/ som oss er giffuen vid Sønnen/ om Euangelii vdbredelse iblant Hedninger. Paa dette siste ere ocsaa beuiiste de vidnesbyrd/ som ere visse oc sande om det euige lifff oc glede.

Aldri fick Verden nogen tid saadant nogit/ eller yppermere/ end dette vaar. Oc effterdi/ at Gud haffuer icke til forgeffuis 285 ladet beuisse oc bete saadant it spectackel/ bør oss altid at see hen met vor hierte/ til den føretieue dagis Schole. Der faar ville wi hente vidnesbyrd der aff om opstandelsen oc det euige lifff/ saa vel som om mange andre ting. Wi ville ocsaa beholde de klare sprog/ vdi Christi predickerne/ som Matth: xxv. Kommer hid i min faders velsignede/ arffuer det Rige/ som eder er bered aff verdens || begyndere: Io: vi. Oc det er faderens vilie/ som mig vdsende/ at ieg skal inted miste aff alt det/ som hand gaff mig/ men at ieg skal opuecke det paa den yderste dag. Oc det er hans vilie som mig vdsende/ at huo som seer Sønnen oc tror paa hannem skal haffue det euige lifff oc ieg skal opuecke hannem paa den yderste dag/ oc den hellige Paulus skarpelige fordragtinger oc skenbarlige forklarer denne artickel.

Men effter at de sprog i Apostlernis scrifft ere kendeligenock/ ville wi samle til hobe nogle gamle vidnesbyrd aff Propheterne/ at mand klarlige kand see faar øyen/ huad altid haffuer verit scteffuit i den hellige Kirske/ aff Patriarcker/ Propheter oc Apostler/ ia den ganske Guds menighedz samtycke om denne artickel.

Esa: xxvi. Men dine døde skulde leffue/ oc opstaa igen met legemet. Vaager op oc loffuer/ I som ligge vnder lorden/ thi din dug er en grøn marckis dug/ men du skalt nedkaste de dødis land. Gack bort/ i it ||

kammer mit folck/ oc lyck dørren til effter dig/ skiul dig it lidet øyeblik/ indtil vreden gaar offuer. Thi see/ Herren skal vdgaar aff sin sted/ at hiemsøge landzens Indbyggeris ondscaff offuer dem/ at landet skal obenbare deris blod/ oc icke skiule dem lenger/ som ere derinde ihielslagne.

Denne predicken taler paa det allerklareste/ om de dødis opueckelse/ om hellige menniskis glede/ om de wgudeligis pine/ oc om den Christelige Kirske neruerendis pine oc plage. Derfaar skal mand grandgiffuelige giffue act paa denne predicken.

Dine døde siger hand skulle leffue. Hand kalder hellige menniske Guds døde/ at hand vil giffue tilkende at den hellige Kirke pines oc plages her for Guds skyld/ som hand vilde saa sige. Dine børn/ og de som ere ihielslagne for din skyld/ 286 oc de som du est omhøggelig faare/ de skulle leffue igen. Huordan skal da det euige lifff vere? Gleder || eder siger hand/ det er. De Gudfrøctige skulle altid grønne oc blomstris met en euige glede/ en fuldkommelig Guds kendelse/ oc en fuldkommelig retferdighed/ vden synd oc død/ lige som hine enge grønne igen aff duggen. Der nest setter hand oc saa trøst oc husualelse der hoss/ mod pine oc plage. Men siger hand/ den Christelige Kirske bør en tid lang at pines oc plages oc lide oc taale døden. De skulle vete inducte/ som i it herberge/ fordi at de skulle beuaris i den Christelige kircke oc i ordet til dommen. Der effter predicker hand om de wgudeligis pine/ oc atter igen taler om opstandelsen. Iorden skal icke lenger skiule sine ihielslagne etc.

Esa Lxvi. Lige som de ny himle oc ny lord/ som ieg gør/ staa faar mig/ siger Herten/ saa skal oc eders sæd oc naffn staa/ oc alt kød skal komme maanet effter maanet/ oc fra en Sabbath til en anden/ at tilbede faar mig/ siger Herren. Oc de skulle gaa vd/ oc see de folckis legeme/ som || haffue ilde giort faar mig. Chi deris Orm skal icke dø/ oc deris ild skal icke vdslyckis/ oc de skulle vere en Verstyggelighed faar alt Kød.

Denne sted bescriffuer ocsaa baade dele/ som er de wgudeligis euige pine oc de retferdigis glede. Oc hand lærer huordan det euige lifff skal vere/ der som hand saa siger. Der skal vere euig Maaneder oc euige Sabbather/ det et/ en euig Høytidlig dag/ paa huilcken aller helligen skulle euige tilbede Herren. Der faar skal det euige lifff vere en euig tilbedelse/ det er/ Guds kendelse/ vden synden oc vden døden.

Esa: lxxv. Thi see ieg vil skabe en ny Himmel oc ny lord/ at mand skal icke komme de første ihu/ eller legge paa hierte. Men de skulle glede dem euindelige/ oc vere glade offuer det/ som ieg skaber. Thi see/ ieg vil skabe Ierusalem til fryd/ oc hendis folck til glede/ Oc ieg vil fryde mig offuer Ierusalem/ oc glede mig offuer mit folck/ oc der skal icke mere hørnis grædendis røst || eller klagendis røst i hinde/ Der skulle icke mere vere Børn/ som icke kunde naa deris dage eller Gamle/ som icke skulle fuldkomme deris Aar/ men Dreng hundrede aar 287 gamle skulle dø/ og syndere hundrede Aar gamle skulle forbandis.

Somme sprog ere klarere oc forstandeligere end somme. Dog vinder ocsaa denne sted/ at den gandske natur skal fornyes/ Oc at de Gudfryctige skulle faa den euige glede/ Mand skal icke høre nogen grædelig røst lenger vdi hende etct. Det faar skulle de vere foruden synd oc død.

Item smaa Børn oc de Gamle met skulle leffue euindelige/ Men de Børn som ere hundrede aar gamle/ oc de syndere som ere hundrede Aar gamle/ Det er/ de som bliffue varactige vdi orcdskab skulle lide pine. Oc fordi at disse steder lære at den Christelige kircke/ skal lide pine oc plage før Dommen kommer/ oc at hun skal først komme til ære oc glede effter Dommen/ oc effter den || gandske Creaturis fornyelse/ giffue Propheterne klarlige tilkende oc vidne bære/ at Christi rige et it Aandeligt Rige/ oc at der skal icke vere saadan en polici oc regement før Dommen kommer/ som loderne oc hine Gendøbere giffue faare.

Esa: xxv. Hand skal borttage lordekledet paa dette Bierg/ som alle folck ere suøbte vdi/ oc tecket/ som alle Hedninge ere tilteckte met. Thi hand skal opsiuge døden euindelige. Oc den HERre Herre skal affstryge graaden fra alle ansicter/ och hand skal borttage sit Folckis forsmædelse/ i alle Land.

Denne sted lærer ocsaa klarlige/ at Døden skal vdslettis oc at Guds faalck skal befries aff skam/ skendzel oc graad/ Det er/ aff Synd/ døden oc forfølgelse/ Men det som hand siger først/ Facies inuolutorum. Det er/ om lordekledet/ der met forstaar hand ocsaa døden/ Fordi at || de Døde pleyde at suøbis i it Lagen/ naar de begroffuis/ och disse suøbekleder skulle borttagis/ det er/ Døden skal borttagis.

Esa: xxiii. Paa den tid skal Herren hiemsøge de høye Ridderscaff/ som ere i høyelse/ oc lordzens Konger/ som ere paa Iorden/ at de skulle samles vdi it lidet knippe til Graffuen/ oc bliffue indelucte i fengsel/ Oc de skulle hiemsøgis igen lang tid der effter. Oc Maanen skal skamme sig/ oc Solen skal staa met skamme/ naar den Herre Zebaoth skal vere Konge 288 paa Zions Bierg/ oc i Ierusalem oc faar sine Eldste/ i herligheden.

Esa: xxxv. Herrens igenløste skulle igen komme/ oc komme til Zion met gledscaff/ euig glede skal vere offuer deris hoffuit/ oc de skulle faa glede oc fryd/ oc pine oc suck skulle fly bort fraa dem.

Esa: ix. Oc hand Kaldis vnderlig/ Raad/ Krafft/ Kempe/ euige Fader/|| Fredzens første/ paa det at hans Herredømme skal bliffue stort/ oc fred vden ende/ offuer Dauids stoel oc hans Kongerige/ at hand skal berede oc styrcke det met Dom oc retferdighed/ fra nu oc til euig tid. Dette skal Herrens Zebaoth nidkierhed gøre.

Daniel: xii. Oc mange aff dem som ligge vnder lorden oc soffue/ skulle opuogne/ somme til det euige lifff/ oc somme til euig skam oc skendzel.

Oseæ. xiii. Men ieg vil frelse dem aff helffuede/ oc redde dem fra døden. Død/ ieg vil vere dig en forgifft. Helffuede/ ieg vil vere dig en pestelentze.

Ezec: xxxvii: See/ ieg vil oplade deris Graffuer/ oc ieg vil hente eder mit folck aff dem etct. Hid hør ocsaa det sprog som Ezechiel scriffuer xxxiii. Saa sandelige som ieg leffuer/ siger den Herre Herre/ ieg haffuer ingen behagelighed tel den wgudeliges || død/ Men at den wgudelige skal omuende sig fra sit væsen oc leffue. Hid høre ocsaa alle de sprog i Propheternis scriff/ som ere om Christi oc hans helligens euige rige.

Psal: xv. Mit kød skal ligge tryggelige. Thi du lader min siel icke bliffue i Helffuede/ oc ey heller tilstæder/ at dine hellige raadner. Effterdi at Propheten taler om vor Herre Christo/ befatter hand ocsaa Christi lemmer her vnder/ Thi hand veed vel/ at syndsens oc dødsens rige forderffuis ved Christum.

Psal: xxii. De Elende skulle æde/ at de bliffue mætte/ oc de som atspørge Herren/ De skulle prise hannem/ Eders hierte skal leffue euindelige.

Psal: xxxiiii. Wlycke skal ihiesla den wgudelige. Ia/ der som misdedere oc syndere icke pines i dette lifff/ da skulle de dog pines effter dette lifff. || 289 Oc lige tuert imod/ Psalmo Cxvi. Hans helligens død/ er dyrebar holden faar Herren. Da vil det io gaa Helligen vel effter dette lifff. Til det samme hør ocsaa denne sted. Psal: xxxiiii. Den retuise maa meget lide men Herren hielper hannem aff alt det.

Psal: xxxix. Her lignes de wgudfryctige som ere lycksalige/ oc de Gudfryctige/ som lide pine oc plage/ Oc læris her at begge deris vilckor omkringuendis i døden. Om de wgudelige siger hand. De ligge i helffuede lige som faar/ døden slider dem/ oc de see liuset aldri mere.

Tuert imod om de Gudfryctige siger hand. Gud skal frelse min siel aff helffuedis vold/ Thi hand haffuer anammit mig.

Til det samme/ hør ocsaa den lignelse i den fierte Psalme. Hine haffue megit Vin oc Korn/ men ieg ligger oc soffuer aldels met fred. Hid høre ocsaa/ alle de sprog om Christi euige rige. ||

Job. xix. Jeg veed at min frelsere leffuer oc hand skal her effter opuecke mig aff lorden. Oc ieg skal der effter omgiffuis met denne min hud/ oc ieg skal see Gud i mit kød. Den samme skal ieg see faar mig/ oc mine øyen skulle skue hannem/ oc ingen fremmet.

Denne er en herlige sted/. som bær vidne der om/ at wi skulle visselige faa de samme legemer igen/ men fornyede/ som Paulus lærer etc. Item hand lærer huordan det Euige lifff skal vere/ som er Guds kendelse etcet: Christus argumenterer/ vdaff Mosi bog. Ieg er Abrahams Gud etcet: Der faar leffuer Abraham/ fordi at Gud skøder icke om de ting/ som inted ere. Oc wi Kunde ocsaa sterckelige nock tage beuisning aff forietterne oc exemplar. Huilcke denne artickel om det euige lifff er saa gaat som suøfft vdi. Exemplum. Gud loffuede oc tilsagde/ at hand vilde beuare Abraham oc andre helligen. Ieg er din beskermer. etcet: ||

Men hellige Menniske pines oc plages i dette lifff paa det allerhøyste oc siunes at vere forladne/ endog Gud haffuer visselige omhyggelighed for dem. Der faar staar der it andet lifff tilbage oc en stor ære/ Huor mede de skulle æris effter dette 290 lifff/ til huilcket de skulle ocsaa see hen oc tencke saa til/ at foracte oc forsmaa al wræt/ wselhed oc ælendighed/ oc ingenslunde regne dem/ lige at vere ved den store løn.

Item Staar der i den første Prædicken.

Gen: iiii. Naar du est from da est du behagelig/ Men est du icke from/ da huiler synden faar dørren. Der faar Kand det icke andet vere/ end at der staar it andet lifff tilbage/ Vdi huilcken Abel skal anamme løn/ oc end følger det ocsaa der effter/ at der staar en Dom tilbage offuer alle synder/ ocsaa offuer de synder/ som icke ere bleffne straffede i dette lifff. Oc om denne almindelig dom/ haffue wi vandfloden til it exempel. Item at Sodoma bleff opbrend/ oc andre saadanne Historier/|| at Gud vil vden tuil straffe oc pine alle menniskers synder.

Item/ Den første foriettelse Gen: iii. Spaar/at dieffuelsens rige skal vdslettis/ Det er/ at synd oc død skulle vdslettis/ det faar skal io menniskens natur fornyes. Oc Iacob spaar om alle hedningers Saliggører. Hannem forstode Forfæderne/ at vere den som skulde begynde icke nogit legomligt rige/ men retferdigheds oc det euige liffs rige. Thi de saae vel/ at den Christelig Kirske i dette lifff skulde vere vnder syndsens leffning oc vnder pine oc plage/ som de haffde seet/ at Abel vaar ihieslagen/ oc at Abraham fick befalning at slacte sin søn/ som it offer. I denne sigur/ forstod hand io vel/ at den Sæd/ som vaar foriet/ skulde bliffue it offer.

Enoch oc Elias bleffue leffuendis hen offuer førde til Gud/ som texten siger klarlige nock om Enoch. Disse gerninger ere obenbarlige vidnesbyrd/ til det euige lifff. Thi der som de bleffue vdslycte oc til || inted gjorde/ da vaare de icke hoss Gud. Thi at omgaass met Gud/ det er at leffue/ vdi it helligt leffnit hoss Gud. Der faar

ere disse exemplar bedre oc dueligere/ end om foriættelsen haffde verit framsæt met ord aleniste foruden exemplar. Oc er ingen tuil der paa/ at de hellige Forfædre haffue ey offuerflødige nock vdlagdt baade foriættene oc disse exemplar. Det samme vinde ocsaa Englernis samtale met Abraham oc de andre Forfædre/ at der er it andit liiff til/ oc giffue Englene tilkende/ at wi ere stoldbrødre til det 291 Euige liiff/ vdi huilcken de ere/ fordi at de beuare oc beskerme oss etc.

Nume: xxiii. Min Siel dø de Retferdiges død oc mit Endeligt bliffue lige som deris ende.

Item Nume: xxiiii. leg skal see hannem/ men icke nu/ leg skal skue hannem/ men icke nær hoss. ||

Petrus Palladius til den Christen Lessere.

DET første spørmaal/ huor faare lengis alle menniske fram at/ fra en tid/ til en anden etc. Naar Paaske tid er kommen/ saa lengis mand effter Pintztag/ oc saa hen Aarit igennem. Ia fra it Aar oc til it andet? Suar/ det er icke tiden i sig selff/ mand lengis effter/ som paa kender. Thi mand lengis io ligeuel effter en anden tid/ men det er Døden oc dødsens tid mand lengis effter/ fordi at det er skicket for alle Menniske/ at de skulle en gong dø/ oc der effter Dommen. Heb: ix

Det andet Spørmaal/ Hui ville da Menniske almindelige/ saa nødige dø? oc Huer tencker i sit hierte. Ah maatte ieg end nu lenger leffue/ det samme tencke de ocsaa om deris Slect oc Venner. Hui skeer det da/ men de lengis dog effter døden dag fra dag/ tid fra tid/ oc som S: lob siger/ || Mine Ben ønske dem døden. leg beger icke lenger at leffue. Suar. Tag lignelse aff en misdeder som er dømt til døde/ Hand vilde nødig dø/ dog lengis hannem effter Døden/ oc vilde nu helder at det vaare offuerstandet/ end at det skulde staa hannem faare. Kunde hand slippe løss/ oc komme at skouen/ see/ om hand forsaa sig icke. Saadanne ere allis vor tancker om Døden/ at wi vilde baade nødige dø oc wi lengis dog der effter. Men viste wi at wi kunde vere fri for døden da lengdis oss inted der effter. Adam vdi Paradiss/ før hand brød budet haffde hand ingen død at grue for/ heller at lengis effter. Men siden effter at hand vaar falden/ lagde Gud døden paa hannem/ som den xc. Psalme siger/ Du kommer menniken til at dø.

292

Tredie Spørmaal. Hui dør mand icke strax effter at mand lengis effter døden oc ønsker sig at dø? Suar/ fordi huer bør at bide sin tid/ til der kommer bud effter hannem/ oc hand faar i sandhed den røst at høre klinge faar hans Øren/ som staar || i den samme Psalme/ kommer igen i Menniskens Børn. Huer som saa kaldis/ hand faar strax at følge. Kommer hand før oc selffmint/ heller døder oc dræber sig selff/ da bliffuer hand ilde kommen. Thi der sende ingen bud effter hannem. Oc lige som mand skal forbyde effter denne røst om døden/ saa faar mand ocsaa at forbyde i lorden effter den anden røst om Opstandelse/ som saa liuder hoss den siste basune. Staar op i døde/ oc kommer til Dommen. Esa: xxvi. Der faa wi at gaa vd aff vort Herberig oc kammer oc kaste vor lordekledede vdaff oss oc træde fram den ene met den anden. Dani: xii. Oc end kommer der siden den gledelig røst til alle vdualde Guds børn/ som saa vil liude. Kommer hid i min faders velsignede/ arffuer det Rige/ som eder er bered aff verdens begyndelse/ Matth: xxv.

Det fjerde spørmaal/ Hui ville somme Menniske icke forbyde effter Guds røst til døden/ men skere aff før tiden kommer/ || oc døde oc dræbe dem selffue met reb/ kniff/ ild/ vand etc. Suar/ De ere bideløse/ oc det skeer aff wtaalmodighed/ paa den ene side/ oc aff mishob til Gudz naade/ paa den anden side/ oc strax som de bæere fare for den euige død/ saa er icke denne død dem vden en flue bid/ huad passer det arme hierte paa denne legemlig død/ der venter sig den euige død? Men saadanne bliffue ilde komne naar de komme frem/ oc høre hen til den forskreckelig oc fordømmelig røst/ der saa vil liude/ Gaar bort fra mig i forbandede i den euige ild/ som er bered Dieffuelen oc hans Engle.

Der faar tencke sig huert Menniske om/ som mact paa ligger/ oc lære sig dødsens vilckaar/ oc Guds villie/ oc skicke sig der effter i tide/ met en aluorlig oc hiertelig pæniten oc syndsens offuergiffuelse/ met det aller første. Thi wi haffue inted breff paa vort liiff. Dagen er aldri saa lang/ at afftenen ey kommer dog ved enden. Vore || faareldre ere borte/ wi skulle 293 ocsaa bort/ dis lenger mand setter sig faare at leffue her paa lorden/ dis førmere faar hand Guds røst at høre. Kom hid igen du menniskens Barn/ Gud giffue oss en salig stund naar det skal vere/ oc disimellem den rette lengelse der den hellige Paulus om taler i. Cor: i. Vocter ekon paa vor Hems Iesu Christi obenbarelse/ huilcken som oc skal beholde eder fast ind til enden/ at i skulle vere wstraffelige paa vor Herris Iesu Christi dag. Less der om Ro: viii. Phil: iii. i Thess: i.

En ret vey igennem vor Herris Christi opstandelsis Histori befattit i tolff samtaler. Peder Palladius til den Christen læssere. ||

Efterdi at den hellige Paulus binder vor opstandelse fra de døde/ op til vor Herris Christi Opstandelse vdi det femtende Capitel til de Corinthen/ da er det oss/ alle Guds vduolde/ til trøst oc husualelse at læse idelige oc vide Historien aff de fire Euangelister/ om vor Herris Christi opstandelse. Der faar/ paa det/ at mand kand disbedre vdrede sig i samme Historie/ haffuer ieg befattit den vdi tolff samtaler/ som her effterfølge/ huer hoss sin text/ met en lidel forklaring oc fruct hoss huer samtale/ forhaabendis det at bliffue til gaffns oc til Guds ære.

Det Sabbathen vaar forgangen etc. Oc de sagde til huer andre etc.

DEn første samtale/ er Quindernis imellem dem selffue/ om stenen at velte fra dørren paa graffuen/ || oc paaminder oss denne samtale/ om de Gudfryctige/ som ere dog skrøbelige/ oc græde oc giffue sig/ i angst oc nød.

294

Oc der de vaare bedrøffuede etc.

DEn anden samtale/ er Englernis oc Quindernis tilsammen/ om Christi Opstandelse/ oc paaminder oss om den husualelse/ som skeer alle bedrøffuede hierter/ ned fra Himmellen/ ved det salige Guds ord/ om mand setter sin tro der til.

Da løber hun oc kommer til Simon Petrum etc.

DEn tredie samtale/ er imellem Magdalene oc Apostlerne/ om Christi legeme/ at det skulde verit bortagit aff graffuen/ som oss paaminder/ om vor store vantro/ at wi || icke tørre trolige forlade oss paa Guds salige ord/ naar wi end det høre.

Maria stod faar graffuen/ oc græd vden taar etc.

DEn fierte samtale/ er først imellem Englerne oc Magdalene/ oc strax der effter imellem vor Herre Christum oc Magdalene. Oc giffuer denne samtale oss tilkende/ huor stor en omhyggelighed/ vor Herre Christus haffuer for oss arme syndige menniske.

Oc de ginge ind i gtaffuen etc.

DEn femte samtale/ er de andre Quinders/ først met Englerne oc saa met vor Herre Christo/ som ocsaa giffuer den store flitighed til kende/ der vor Herre Christus haffuer for vor salighed. ||

295

Oc der de ginge hen/ see da komme nogle aff vocterne i Staden etc.

DEn siette samtale/ er imellem vocterne oc de ypperste Prester/ om vor Herris Christi opstandelse/ at stoppe ned/ paa det/ at det skulde icke ryctis oc obenbaris. Huor til kende giffuis/ de wgudeliges onde oc fordømmelig omhyggelighed/ mod det salige Guds ord/ at det skall icke faa sin fremgang. Men alsammen til forgeffuis/ oc dem selffue til fordømmelse.

Oc see/ Tho aff dem ginge samme dag/ til en By etc.

DEn siuende samtale/ er imellem vor Herre Christum oc tuende aff hans Discipler/ som ginge til Emaus. See her atter igen/ || vor Herris Christi store omhyggelighed/ besynderlige for hans hellige ords tienere/ oc at hand er hoss alle dem/ som tale gaat om hannem.

Oc der de talede om hannem/datraadde Iesus selff mit t blant dem etc.

DEn ottende samtale/ er imellem Christum oc Apostlerne/ der hand kom til dem ind at lucte dørre/ paa paaske dag at afften/ der Thomas vaar icke til stede. Tenck huilcken wmag/ flitighed oc omhyggelighed vor Herre Christus haffuer om sit hellige ord/ til Menniskens salighed/ gennem alle deris munde/ som ere i det hellige predicke embede.

Oc Thomas en aff de tolff etc.||

DEn Niende samtale/ er atter igen imellem Christum oc Apostlerne/ paa den ottende dag effter hans opstandelse/ der Thomas vaar til stede. See her den wmag som Christus gør sig/ ocsaa for en aff dem/ som hans 296 hellige ord skulle predicke/ fordi det gjelder hans egen ære til/ om de staa eller falde.

Det effter obenbarede Iesus sig/ atter hoss det haff, hoff Tyberias.

DEn tiende samtale/ er imellem Christum oc nogle discipler/ vdi Galilee land/ som de haffde giffuet sig hen at fiske igen. Denne samtale nest effter Christi omhyggelighed for sine/ paaminder alle dem/ som Guds salige ord skulde predicke/ at de giffue sig icke der fra/ oc ey heller tage andet vare/ end || deris predicke embede/ vden de trengis der fra/ aff armod for folckis wtaknemmelighed/ eller aff anden nødactig aarsag.

Der de haffde nu giort maaltid etc.

DEn elleffte samtale/ er imellem Christum oc Peder aleniste/ ocsaa om Iohanne Euangelista. Huor wi atter paamindis/ at huer bør at bliffue i sit kald/ oc tage vare paa det hannem er befalet/ oc lade en anden vare paa det/ som hannem er befalet/ saa at ingen forlader sit egit kald oc træder ind i en andens Kald.

Men de elleffue Discipler ginge til Galileam paa it Bierg etc.

DEn tolfte samtale/ er imellem Christum oc de elleffue Discipler vdi Galilee land/ der som Christus || mundelige befaler alle Guds ords tienere at Lære oc Døbe/ met hans løffte oc tilsigelse/ at hand vil vere hoss oss indtil verdsens ende.

Huad der bleff mere talet her effter i de føretiue dage/ det finder man i den Historie/ om vor Herris Iesu Christi opfarelse til Himmellen. Hannem ske loff/ priss oc ære til euig tid
Amen

297

Petrus Palladius
Følger her effter det femtende Capitel
aff den første Epistel/ som S: Pouel scriffuer til de Corinther/
som er om vor Herris Christi opstandelse oc om allis vor
opstandelse fra de døde/ oc det met en lidel forklarelse/ dem
alle
til trøst oc husualelse/ som lide sorg/ bedrøffuelse/ oc
vedermod/ vnder Korssit/ i denne

Verden.

Jeg giffuer eder oc til kende/ kære Brødre/ det Euangelium/ som ieg kundgiorde eder/ huilcket i oc anammede/ vdi huilcket i oc staa/ formedelst huilcket i oc bliffue salige/ I huad maade ieg forkyndede eder det/ der som i det behulde/ Vden saa er/ at i trode det forgeffuis.

Dette Capitels begyndelse loffuer oc priser Guds salige ord/ huor ved de bliffue salige/ som tro der paa/ oc beuare det/ som Paulus vilde sige. Der faar skulle i icke falle fra ordet oc til dem som eder ville bedrage. Huo der staa/ see sig til/ at hand icke falder. I staa nu i troen oprette ved Euangelium/ seer til at i icke falle der fra. Fordi at i faa salighed aff det Euangelio/ som ieg haffuer predicket faar eder/ men fordømmelsen faa i aff deris lærdom/ som icke lære Guds ord fra dem.

Thi ieg gaff eder i det første/ det som ieg anammede/ At Christus er død/ for vore synder/ effter Scrifften/ oc at hand bleff begraffuen/ oc at hand opstod tredie dag effter scrifften. Oc at hand bleff seet aff Cephaz/ Der effter aff de tolf. Der effter bleff hand || seet aff mere end fem hundrede Brødre paa en gong/ aff huilcket der end nu mange leffue/ men nogle hen soffuede. Der effter bleff hand seet aff Iacobo/ der effter aff alle Apostler.

I denne tale/ som Paulus fremsetter/ skyder hand sig til den hellige scrifftis Historie/ om vor Herris Christi salige død oc opstandelse fordi at Menniskens fornuft/ vden ved den hellige scrifft/ holder alt saadant for idel daarlighed/ som Paulus siger i denne Epistels første Capitel/ wi predicke den kaarsfeste Christum/ som er løderne en forargelse oc Greckerne en daarlighed.

298

Paa det siste effter dem alle/ er hand oc seet aff mig/ som aff en wtidig Fødzøl Thi ieg er den ringiste iblant Apostlerne/ ieg som er icke verdig/ at kaldis en Apostel/ Fordi at ieg forfulde Guds Menighed/ Men aff Guds naade er ieg/ det som ieg er/ oc hans naade i mig/ haffuer icke veret forgeffuis/ Men ieg arbejdede meget mere/ end alle de andre/ Dog icke ieg/ men Gudz naade/ som er i mig. Huad helder det er nu ieg eller de/ saa predicke wi/ oc i trode saa. ||

Paulus kalder sig en wtidig Fødzøl/ fordi at hand icke saa och hørde Christum/ eller omgickis met hannem/ som de andre Apostler. Men effter at vor Herre Christus vaar opfaren til Himmellen/ kom hand siden fra Himmellen igen/ oc obenbarede sig faar S: Pouel/ Der faar kalder hand sig en wtidig fødtzøl. Men at hand regner sig en wuerdig Apostel at vere/ for hand haffde forfuld Guds Menighed/ som mand maa oc læse Gal: 1. Act: 26. 1. Timoth: 1. Det er oss arme syndige menniske til it exempel oc efftersiun/ at wi ocsaa kunde bekende oss/rette oc bedre oss. Men om hans Apostels embede oc huad hand haffuer lid oc taald leser mand 1. Cor: 9. 2. Cor: 6. et 12. Act. 9.

Effterdi at Christus predickis/ at hand opstod fra de døde/ huorledis sige da nogle iblant eder/ at de dødis opstandelse er inted?

Merck her/ i dette hoffuit støcke aff dette Capitel/ den Gruselig blindhed/ som Mennisken kand beslaes met/ oc er en ret straff for synden.

Er nu de dødis opstandelse inted/ da opstod oc icke Christus. Men opstod icke Christus/ da er vor predicken forgeffuis/ saa er oc eders tro forgeffuis. Wi bleffue oc || da befundene Guds falske vidne/ at wi haffde vidnet mod Gud/ at hand opuecte Christum/ huilcken hand icke opuecte/ effterdi de døde opstaa icke. Thi at opstaa icke de døde/ da opstod oc icke Christus. Men opstod icke Christus/ da er eders tro forfengelig/ Saa ere i end nu i eders synder/ Saa ere oc de fortabte/ som hen soffuede t Christo/ Haabe wi aleniste paa Christum i dette Liff/ Da ere wi de elendigste iblant alle Menniske.

Her søger Paulus beuisning oc i den text her effterfølger/ i det at hand binder vor opstandelse optil vor Herris Christi 299 opstandelse/ lige som nogle lemmer op til deris hoffuit. Ephes. I et 5. oc kand mand her deilige mercke/ at vor Troes artickle henge tilsammen som en guldkæde/ saa at lige som naar en aff lenckerne bliffuer sønder braat/ saa er den gandske guldkæde forderffuit. Saa lige saa/ Naar en artikkel aff vor Christen Tro/ bliffuer forkrencket/ saa er vor gandske Tro forderffuit. Exemplum. Der som den artikkel om vor opstandelse bleffue forderffuit/ saa er strax vor Tro/ Guds ord/ den Christen menighed oc Apostels embede/ la Gud self forderffuit oc til inted giord. Men dette/ er wmueligt/ || Saa er det ocsaa wmueligt/ at vor opstandelse fra de døde kand til inted gøris. Thi alle vor Troes artickle henge sammen/ oc staa fast wryggelige oc woffueruindelige. Det maa vere sagd faar fromme Christne/ som sette tro til det salige Guds ord/ thi de wgudelige sige saa vel ney til det ene/ som til det andet.

Men nu opstod Christus fra de Døde/ oc er bleffuen den første grøde iblant dem/ som soffue Effterdi at Døden kommer ved it Menniske/ Oc de Dødis opstandelse formedelst it Menniske. Thi at lige som de dø alle i

Adam/ Saa bliffue de alle leffuende gjorde i Christa. Dog huer i sin skickelse/ Den første fruct Christus/ der nest de som Christo tilhøre/ naar hand kommer.

Adam begynte at Tro denne artickel ved det ord. Den samme sæd skal sønder træde Hugormens hoffuit/ Gen: iii. Oc siden er den samme tro kommen fra hannem/ til hans affkom/ til Abraham/ Mosen/ Daud/ Propheterne/ Apostlerne oc til oss/ lige som det der handfaas fra den ene oc til den anden. Der faar de som negte denne artickel/ om vor opstandelse || de giøre Gud Fader oc hans kiære søn vor Herre Christum til løgnere i deris ord oc gerninger.

Der effter/ enden/ naar hand skal anuorde Gud oc Faderen Riget/ naar hand skal borttage alle Herredøme/ oc al Øffrighed oc vold. Men hand skal regnere/ indtil hand haffuer lagt alle sine Fiender vnder sine Føder. Den siste Fiende som skal borttagis/ er Døden/ Thi hand lagde hannem alting vnder hans Føder. Oc naar hand siger at alting er hannem vnderlagd/ da er det obenbare/ at hand er vndtagen/ som lagde alting vnder hannem/ Oc naar alting bliffuer hannem vnderdanigt/ da skal oc Sønnen selff vere hannem vnderdanig/ som gjorde alting vnderdanig vnder hannem/ Paa det at Gud skal vere alting i alle.

300

Denne sted skal mand ingenslunde saa forstaa/ som hine Gendøbere den falskelige vdlegge. At vor Herre Christus skulde icke lenger regnere end til dommen/ oc effter dommen skulde hand icke vere andet end en anden helgen. Thi denne text er der imod/ saa vel som mange andre steder Psalm. || 110. Heb. 10. etc. Fordi at det ord/ Donec/ indtil/ fortager icke vor Herre Christo hans euige regemente effter dmen/ som det icke helder fortog lomfru Marie hendis lomfrudom. Matth 1. Oc er denne den rette forstand/ at vor Herre Christus skal paa den siste dag/ anmorde sin Fader Riget/ det er/ som der ffrax effterfølger/ at al øffrighed/ Magt oc Krafft bliffuer til inted giord/ her paa lorden. Ia naar Prophetierne/ tungemaal oc den gandske verdsens visdom skal forderffuis. Thi saa lenge skal Christus holde regementet vid mact her i verden/ ved Troen/ i de Gudfryctigis herter/ oc icke lenger i saa maade/ men gøre ende der paa. Det heder at antuorde Gud oc Faderen Riget. Ia giffue sig selff met vnder hannem/ paa sin Mandoms vegne/ oc vere hannem euige hørig oc lydig/ som hand ocsaa vaar her paa lorden 1. Pet: 2. Men icke dismindre skal hand paa sin Guddoms vegne regnere til euig tid/ met Gud oc Faderen/ som hand er hans Euige Søn/ lige euig/ oc lige megtig/ Gud met Gud/ oc bliffuer hand i den klarhed/ som hand haffde hoss Faderen før verden vaar. Io: 17. saa at alle Guds vdualde Børn skulle tacke hannem til euig tid/ vden ende/ for de bleffue igenløste vid hans røde rosens blod. Thi det rimer sig io plat inted/ at hand skulde ombære sin euige Guddoms ære for hand bleff it Menniske het paa lorden/ det bør hannem io icke at nyde ont at etc.

Huad gøre de ellers/ som lade sig || døbe offuer de Døde/ Der som de Døde opstaa ingenlunde/ Hui lade de døbe sig offuer de Døde?

I fordom dage/ oc met det første i den Christen menighed/ som vdi S. Pouels tid/ da Døbte mand den som døbis skulde/ offuer de hendødis graffue oc stode paa dem/ til it vist tegen/ om de Dødis opstandelse/ oc at de som der vaare begraffuede skulde ocsaa paa domme dag opstaa.

Oc hui staa wi huer stund i fare? Hoss vor ross/ som ieg haffuer i Christo Iesu vor HERre/ leg døer daglige. Stridde ieg aff Meniskelig mening med vilde Diur i Epheso? Huad hielper det mig/ der som de Døde icke opstaa? Lader oss æde oc dricke/ Thi vdi morgen ere wi døde. Lader eder icke forføre/ ond snack forderffuer gode seder. Vaager rettelige op/ oc 301 synder icke/ thi nogle vide inted aff Gud/ dette siger ieg eder til skendzel

Her sttaffer S: Pouel alle dem/ som ere || Epicuri stolbrødre/ som inted vide andet/ naar de komme sammen/ end at slemme oc demme oc reppe wnyttige ord op/ mod det salige Guds ord/ oc besynderlige mod vor troes artickler/ Huilcke de kunde mesterlige nock fette til rette vdi deris onde selskab/ huor met de forarge oc forderffue mange gode samuittigheder i dem/ som der hoss ere oc det høre/ intil saa lenge de falde oc selffue i mishaab om Guds naade oc barmhiertighed/ fordi at de vide inted aff Gud at sige/ de foracte hans hellige ord. Skamme mue de dem/ siger den hellige Paulus her.

Der maatte nogen sige/ huorledis skulle de døde opstaa? Oc met huordan legeme skulle de komme? Du daare/ det som du saar/ bliffuer icke leffuende/ vden det døer. Oc det som du saar/ er io icke det legeme/ som skal bliffue/ Men it blot korn/ som er/ Huede eller it aff de andre. Men Gud giffuer det legeme/ som hand vil/ oc huert aff sæden sit eget legeme.

Hid hør nu det som S: lob siger i sit nittende Capitel. Ieg veed/ at min frelsere leffuer/ oc hand skal her effter opuecke mig aff lorden/ oc ieg skal der effter omgiffuis met denne min hud/ || oc ieg skal see Gud i mit kød/ den samme skal ieg see faar mig oc mine øyen skulle skue hannem/ oc ingen fremmet.

Icke er alt kød en hande kød/ men menniskan haffue it andet kød/ Queg it andet/ Fiske it andet/ Fule it andet. Oc der ere himmelske legeme oc iordiske legeme. Men de himmelske haffue en anden herlighed/ oc de iordiske en anden. Solen haffuer en anden klarhed/ Maanen en anden klarhed/ Stierner en anden klarhed. Thi en Stierne offuergaar den anden vdi klarhed. Saa er oc de Dødis opstandelse.

Det bliffuer saaet i raadnelse/ oc det skal opstaa vden raadnelse. Det bliffuer saaet i vanære/ Oc det skal opstaa i herlighed/ det bliffuer saaet i skrøbelighed/ oc skal opstaa i kræfft. Det bliffuer saaet it naturligt legeme/ oc skal opstaa it aandeligt legeme. Haffuer mand it naturligt legeme/da haffuer mand oc it aandeligt legeme. ||

Effter de lignelser/ om atskillige kød/ atskillige legemer oc atskillige klarhed/ gør S: Pouel ocsaa skilsmis imellem dette 302 vort dødeligt legeme/ oc det aandelige oc fornyet legeme/ i det euige lifff. Huad kand vere forsmæliger/ end it døt menniskis legeme/ som mand drager Guld/ Sølf oc kostelige kleder vdaff/ oc suøber det i it lagen? Det kand icke vel bliffue tho dage effter it menniskis død i huset/ foruden raadnelse oc stanck/ saa at ingen gerne vil vere der hoss/ la mand tør end holde faar sin næse/ indtil det bliffuer forsmælige henlagdt i Iorden/ Dog skal det samme legeme opstaa vden raadnelse/ Oc som it Menniske haffuer it naturligt legeme/ det er/ Hand æder/ dricker/ soffuer/ fortærer sin mad/ voxer frem oc tilbage/ opføder børn etc. Saa faar mand it aandeligt legeme/ effter opstandelsen/ der icke skal haffue saadant behoff/ oc skal dog alligeuel vere it sant legeme oc leffuende vdi Aanden. Gen: 2.

Som det staa screffuit/ den første menniske Adam er giort til it naturligt lifff/ oc den siste Adam til it aandeligt lifff. Men det aandelige legeme er icke det første/ men det naturlige/ der effter det aandelige. Det første Menniske er aff iorden oc iordisk/ det andet menniske er Herren aff Himmelen. Saadant som det iordiske er/ saadane ere oc || de iordiske/ oc saadant som det Himmelske er/ saadane ere oc de Himelske. Oc lige som wi bare den iordiskis Billede/ Saa skulle wi oc bære den Himmelskis Billede. Men det siger ieg der om/ kære brødre/ At kød oc blod kunde icke arffue Guds Rige/ Oc skal det forkrenckelige icke arffue det wforkrenckelige.

Alle menniske skulle opstaa/ dog icke alle som Christus opstod/ men ekon de som het tro paa hannem/ de andre skulle opstaa til beskemmelse Daniel. 12. Ioan: 5.

See/ leg siger eder en Hemmelig ting/ wi skulle icke alle soffue/ Men wi skulle alle foruendis/ oc det skal ske hastelige vdi it øyeblik/ i den siste Basunis tid Thi Basunen skal liude/ oc de Døde skulle opstaa wforkrenckelig/ oc wi skulle foruendis. Thi dette forkrenckelige skal føris i det wforkrenckelige/ oc dette dødelige skal føris i det wdødelige. Men naar dette forkrenckelige skal føris i det wforkrenckelige/ || oc dette dødelige skal føris i det wdødelige/ da skal det ord fuldkommis/ som staa screffuit. Døden er opslugen i Seyer/ Død/ huor er din Braad? Helffuede/ huor er din Seyer? Men Dødens Braad er Synden. Oc Louen er Syndens Kræfft. Men Gud vere 303 tack/ som gaff oss Seyer/ formedelst vor HERRE Iesum Christum.

Der faare/ mine kære Brødre/ verer faste/ wrørelige/ oc forfremmis altid i HERRENS gerning/ Effterdi i vide/ at eders arbejde er icke forgeffuis/ i HERREN.

Prentet i Københaffn Aar
M.D.L.V.
304

TEXTRETTELSER.

- S. 285 L. 19. *Apostler Orig. Astostler*
- 293 - 18. *at mand - at* (Linjeskille) *at mand*
- 302 - 27. *Daniel - Daniel,*

NOTER.

S. 283 L. I. Erik Bølle, c. 1495-1562, se Biogr. Lex. III 324.

S. 283 L. 6 f. Erik Bøllers Hustru, Fru Sophie Rud, døde I. Marts 1555 (Biogr. Lex. sst.).

S. 283 L. 23. *Søndag Oculi*, d. e. 3. Søndag i Fasten (17/3 1555).

S. 284 L. 18. *dette alsomkortiste oc flyactigste liff*, Orig. *hujus vitæ brevissimæ et fugacissimæ*.

S. 285 L. 5 f. Math. 25.34.

S. 285 L. 7 f. Joh. 6. 39-40.

S. 285 L. 13. I.Cor. 15.

S. 285 L. 21 f. Es. 26:19-21.

S. 285 L. 32. *grandgiffuelige*, Orig. *diligenter* (jf. Niels Mikkelsen Aalborg: *flittelig*).

S. 286 L. 6 f. *Der nest - plage*, Orig. *Deinde aspergit consolationem de afflictionibus*.

S. 286 L. 14 ff. Es. 66.22-24.

S. 286 L. 24 f. *Høytidlig dag*, Orig. *festum diem*.

S. 286 L. 28 ff. Es. 65.17-20.

S. 287 L. 4. *vinder*, d. e. "vidner".

S. 287 L. 16. *polici oc regement*, Orig. *politiam mundi*.

S. 287 L. 19 ff. Es. 25.7-8. *Jordekledet* = Luthers Bibel *das Hullen*, "Ligklæde", jf. Kalkar V. 539.

S. 287 L. 31 ff. Es. 24.21.

S. 288 L. 3 ff. Es. 35.10.

S. 288 L. 7 ff. Es, 9.6 -7.

S. 288 L. 13 ff. Dan. 12.2.

305

S. 288 L. 16 ff. Hos. 13.14.

S. 288 L. 19 ff. Ez. 37.12. L. 21: Ez. 33. 11.

S. 288 L. 26 ff. Ps. 15, d. e. 16.9-10. Palladius har her ved Forglemmelse bevaret Tallet fra Melanchthon, mens han i det flg. har rettet det efter Tallet i den danske Bibel.

S. 288 L. 31 ff. Ps. 22. 27 (den latinske Orig. 21).

S. 288 L. 34 ff. Ps. 34. 22 (Orig. 33).

S. 289 L. I ff. Ps. 116. 15 (Orig. 115). L. 3: Ps. 34. 20. (I Orig. er Tallet ikke anført).

S. 289 L. 6 ff. Ps. 49. 15. 20 (Orig. 48). L. 11: 49.16.

S. 289 L. 13 ff. Ps. 4. 8-9.

S. 289 L. 17 ff. Job. 19.25.

S. 289 L. 31 f. *Jeg er din beskermer* = Orig. *Ego sum protector tuus*. Palladius har aabenbart her, hvor Kapiteltallet ikke var angivet, undladt at slaa op i den danske Bibel, hvor Texten lyder (1. Mos. 15. 1): *Jeg er din skiold* = Luther: *Ich bin dein Schilt*.

S. 290 L. 5 f. 1. Mos. 4. 7.

S. 290 L. 14. 1. Mos. 3.15.

S. 291 L. 3 f. 4. Mos. 23.10.

S. 291 L. 5 f. 4. Mos. 24. 17.

S. 291 L. 14 f. Hebr. 9.27.

S. 291 L. 21 f. Job. 7. 15-16.

S. 292 L.25. *en flue bid*, "Insektbid", dvs. "et ubetydeligt Stik, jf. "det vil ej hjælpe en Flue", Kalkar I. 568

b, L. 9.

S. 293 L.5 ff. I.Cor. 1.7.

S. 293 L. 23 f. Marc. 16. 1 og 3.

S. 294 L. 1. Luc. 24.4.

S. 294 L. 7 f. Joh. 20.2.

S. 294 L. 14 f. Joh. 20. 11.

S. 294 L. 21. Marc. 16.5.

S. 295 L. 1f. Matth. 28. 11.

S. 295 L. 10 f. Luc. 24.13.

S. 295 L. 17 f. Luc. 24.36.

S. 295 L. 25. Joh. 20. 24.

S. 296 L. 3 f. Joh. 21. 1.

S. 296 L. 13. Joh. 21. 15.

S. 296 L. 20 f. Matth. 28.16.

S. 297 L. 9 ff. Vers 1-2.

S. 297 L. 22 ff. Vers 3-7.

S. 298 L. 1 ff. Vers 8-11.

306

S. 298 L. 2 f. *wtidig Fødzæl* - ufuldbaaret Foster jf. Kalkar V,337b.

S. 298 L. 21 ff. Vers 12.

S. 298 L. 27 ff. Vers 13-19.

S. 299 L. 16 ff. Vers 20-23.

S. 299 L. 30 ff. Vers 24-28.

S. 300 L. 7. *dmen dvs. dommen.*

S. 300 L. 29 ff. Vers 29.

S. 300 L. 37. Vers 30-34.

S. 301 L. 13 ff. Vers 35-38.

S. 301 L. 24 ff. Vers 39-42 og 43-44.

S. 302 L. 14 ff. Vers 45-50.

S. 302 L. 28 ff. Vers 51-58.